

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,

Ленів Зоряни Павлівни

на дисертацію **Брушневської Ірини Миколаївни**

«Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності

дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення»,

що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Серед основних напрямів реформування та розвитку сучасної системи освіти дітей із особливими потребами в Україні пріоритетним є розроблення концептуальних, організаційних та методичних положень формування компонентів мовленнєвої діяльності з урахуванням новітніх наукових даних про їх психолінгвістичну структуру та психологічні механізми.

Специфічні порушення в становленні мовленнєвої діяльності дошкільників унаслідок несформованості її структурних компонентів найбільш виразно проявляється в процесі комунікативної взаємодії. Відповідно, актуальність вивчення комунікативного компонента мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) визначається його важливістю для розвитку спілкування з метою передачі інформації в процесі мовленнєвої діяльності, когнітивної сфери, інтелектуальних можливостей, формування передумов до навчання грамоти, особистісної гармонізації, особливо на етапі впровадження інклюзивного навчання в системі дошкільної освіти.

З огляду на значущість комунікативного компонента у цілісному формуванні мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку, а саме п'ятого року життя, із ЗНМ неоспоримою є актуальність запропонованого дослідження Ірини Миколаївни Брушневської.

Оцінюючи ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації І. М. Брушневської,

варто зазначити, що значною мірою вона забезпечується чіткою структурою роботи та її логічною цілісністю, послідовністю викладення матеріалу, комплексністю розкриття проблеми, визначеної у дослідженні. Структура дисертації, яка складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, є обґрунтованою, а її складові взаємопов'язаними.

Визначено категоріальне поле та методологію роботи, що сприяло ефективному забезпеченню логіки наукового пошуку та науковому обґрунтуванню основних положень дисертації згідно поставлених завдань із використанням комплексу оптимальних теоретичних, емпіричних і статистичних методів науково-педагогічного дослідження.

Найбільш суттєвими теоретико-методичними результатами дисертації є визначення на засадах психолінгвістичного аналізу психологічних механізмів, які лежать в основі порушення сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ (ст. 27), спроба теоретичного обґрунтування процесу моделювання методичної системи формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із загальним недорозвитком мовлення (ст. 142), визначення основних умов формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ (ст. 144), обґрунтування нового для дошкільної логопедичної науки і практики поняття «комунікативно-розвивальне середовище» на 145-149 сторінках та виокремлення його складових.

Основною заслугою в роботі автора є опора на застосування операцій ймовірного прогнозування в найбільш сензитивний період дошкільного розвитку, детальна класифікація якого представлена на 64 сторінці дисертації, що чи не вперше зустрічається в експериментальному дослідженні з логопедії.

Беззаперечним досягненням у практичному сенсі є створення діагностичної методики експерименту та авторської методики формування

комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ, які згодом слугуватимуть навчально-методичним матеріалом, як для роботи логопедів, вихователів й усієї команди фахівців супроводу, яка забезпечує освітній маршрут дитини закладів дошкільної освіти, так і для викладачів закладів вищої освіти при підготовці та перепідготовці відповідних кадрів для роботи з означеною категорією дітей.

Основні результати дослідження висвітлено та обговорено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, конгресах, семінарах упродовж 2015-2018 років та відображено аж у 32 публікаціях, що є схвальним. Позитивної оцінки заслуговують також додатки, які унаочнюють етапи та результати здійсненої дисертанткою експериментальної праці.

Дисертаційне дослідження І. М. Брушневської вирізняється цілісністю та логічністю викладеного матеріалу. У вступі аргументовано доведено актуальність теми дослідження, стан її вивчення, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічну основу дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення здобутих результатів, наведено відомості про їх апробацію та впровадження в освітній процес навчальних закладів. Проведена кореляція поставлених завдань із висновками переконливо доводить, що автору вдалося всебічно розглянути теоретичні і методичні засади предмету дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретичний аналіз проблеми формування мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення» проаналізовано проблему дослідження у наукових джерелах, коректно розкрито понятійно-категоріальний апарат дослідження. Дисертантка доводить, що сучасні тенденції дослідження загального недорозвитку мовлення у дітей 5 року життя неможливі без розуміння та використання інтеграції психологічних, психолінгвістичних та нейропсихологічних підходів до визначення патологічних механізмів та структури цієї форми мовленнєвого дизонтогенезу. Вважає раціональним

зміщення акцентів із вивчення лінгвістичної феноменології недоліків на виявлення дефіцитарних та збережених ланок і рівнів психічної діяльності, співвідношення мовленнєвих та немовленнєвих компонентів у структурі мовленнєво-мисленнєвої діяльності, моделювання психолого-лінгвістичних і нейропсихологічних механізмів корекційного впливу.

Зважаючи на наукові положення щодо складної багатоаспектної взаємодії пізнавальних і мовленнєвих функцій та операцій в процесі формування мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ, аналіз програмового забезпечення корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, І.М. Брушневська доводить необхідність формування складових комунікативного компонента мовленнєвої діяльності.

У другому розділі роботи «Особливості сформованості комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення» дисертанткою визначено та обґрунтовано діагностичний комплекс вивчення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності, визначено та охарактеризовано основні психологічні механізми, що лежать в основі порушення комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення та представлено результати констатувального етапу дослідження й їх аналіз.

Однозначною перевагою дисертаційного дослідження І. М. Брушневської можна вважати розроблений та апробований діагностичний комплекс дослідження комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ. Його зміст склали два діагностичних блоки (діагностика пізнавального розвитку та діагностика мовленнєвого розвитку), що містили діагностичні завдання для визначення стану сформованості ймовірного прогнозування на вербальному та невербальному рівні.

Заслуговують на схвалення представлені та обґрунтовані дисертанткою результати діагностики рівня сформованості основних компонентів мовленнєвого розвитку дітей 5 року життя із ЗНМ. Неоднорідність

результатів сформованості основних процесів, що лежать в основі комунікативної діяльності, зумовила потребу розроблення відповідного диференційного програмно-методичного забезпечення з формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із загальним недорозвитком мовлення.

У третьому розділі «Методика формування комунікативного компонента дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення» дисертанткою теоретично обґрунтовано організаційні форми, принципи, зміст, педагогічні умови та етапи впровадження педагогічної моделі формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із ЗНМ, методику формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ, узагальнено здобуті результати експериментальної роботи.

Ключовою новизною праці є теоретично обґрунтована і розроблена методика формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ, специфіка якої полягає у тому, що в її основі лежать психолінгвістичні механізми формування комунікативної активності у даної категорії дітей, а визначені організаційні форми, принципи, педагогічні умови, діагностико-превентивний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-аналітичний етапи впровадження, продумані зміст, методи і прийоми компенсаційної роботи адресно спрямовані на формування складових комунікативного компонента, зокрема процесів ймовірного прогнозування.

Результати проведеного дослідження дають підстави вважати, що визначені завдання реалізовано, мету досягнуто, а сукупність отриманих наукових положень має вагоме значення для забезпечення формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із ЗНМ. Висновки дослідження є обґрунтованими. Виклад матеріалу в опонованій роботі послідовний, науково обґрунтований, має прикладне значення.

Зміст автореферату І. М. Брушневської ідентичний до основних положень дисертації. Отже, можна із впевненістю стверджувати про наукову зрілість дисертанта, уміння досліджувати складні питання теорії та методики корекційної педагогіки, аналізувати й узагальнювати матеріал, здійснювати самостійні висновки та вбачати перспективність екстраполяції результатів дослідження.

Таким чином, представлений у дисертації матеріал, його аналіз, інтерпретація й обґрунтовані висновки не викликають заперечень. Водночас, видається за доцільне висловити кілька зауважень і побажань:

1. З огляду на те, що автор дисертації на 67 сторінці в другому розділі посилається на твердження Є.Ф. Соботович про те, що необхідною умовою оволодіння комунікативним компонентом мовленнєвої діяльності є формування дій породження мовленнєвого висловлювання, необхідно було б урахувати це при побудові методики у контексті формування в дітей потреби в комунікації, не тільки в площині емоційно-поведінкового критерію.
2. На констатувальному етапі експерименту в процесі обстеження компонентів мовленнєвої системи дітей 5 року життя із ЗНМ, досить об'ємно (з 99 по 107 ст.) представлено кількісну та якісну характеристику стану сформованості фонематичного сприймання, фонематичного слуху, фонематичного аналізу та фонематичного уявлення. Доцільно було б пояснити таку ієрархічну послідовність та адекватність підібраних проб до кожного фонематичного процесу.
3. Дисертація значно б виграла, якщо б у авторській методиці формувального експерименту було б акцентовано увагу на компенсаційних аспектах роботи в умовах диференційованого підходу до формування комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності дітей 5 року життя із загальним недорозвитком мовлення.

4. Незважаючи на цілісність і довершеність наукового дослідження в тексті зустрічаються незначні стилістичні огріхи.

Однак, висловлені зауваження не знижують актуальності, теоретичної та практичної цінності проведеного І. М. Брушневською дослідження як самостійної, системної, цілісної, завершеної наукової роботи.

Таким чином, дисертація Брушневської Ірини Миколаївни є виконаною в контексті сучасних наукових підходів у галузі корекційної педагогіки працею, яка має безперечну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, відповідає вимогам пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Брушневська Ірина Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри логопедії

факультету корекційної педагогіки та психології

Національного педагогічного університету

імені М. П. Драгоманова

Ленів З.П.

